

*Där Mörker
Möter Ljus*

en resa i kvinnohistoria

Agneta Nyholm Winqvist

*Där Mörker
Möter Ljus*

en resa i kvinnohistoria

Agneta Nyholm Winqvist

Det var en gång två kvinnor som möttes i en dörröppning. Året var 1048 e.Kr. Den ena var på väg ut och den andra på väg in. Kvinnan som just har packat

ihop sina saker tittar sorgset på kvinnan som kommer in. Hon säger "jasa det är dags nu"... ja säger den andra kvinnan och tittar vemo- digt tillbaka. Kvinnorna tittar varandra djupt i ögonen och båda vet att det inte kommer att bli lätt det som nu ska ske. Den yngre som står färdig för att gå säger: "Jag är ledsen men jag måste ta med mig allt som är roligt när jag går" "Ja jag vet", det säger den andra kvinnan.

"Hur länge tror du jag ska stanna?" frågar den äldre. "Ca 800 år", svarar den andra. "Sen ska du tråkigt nog stå till och från på en vind i ytterligare 200 år men efter det kommer de att förstå och då kommer saker att bli annorlunda och jag hoppas att vi två får mötas under andra omständigheter..."

Båda kvinnorna befann sig vid det här mötet på en geogra- fisk plats i Härnösand 150 meter från mitt skrivbord där den här boken skrivs. De är oombedda nyckelfigurer till Sveriges största historiska rättskandal, det hårdaste slaget kvinnan någonsin har fått uppleva. Det här är berättelsen om deras döttrar...

Förord

När jag lyfter blicken från mitt skrivbord och tittar ut genom fönstret ser jag en byggnad som ligger på en höjd. För 1000 år sen fanns här något annat, något som kan ha spelat en roll för det som jag nu ska berätta.

När jag tittar ut genom fönstret och ner på Nybrogatan i Härnösand vet jag att här någonstans gick minst åtta kvinnor förbi den 18 november 1674, omgärdade av män med vassa spjut. De var på väg till sin egen avrättning ett par hundra meter härifrån. Cirka 120-140 kvinnor fick sätta livet till, i mina hemtrakter. De halshöggs nakna och brändes på bål i kraft av kyrkans och trolldomscommissionens dom. Under den här tidsperioden på 1600-talet, med sin kulmen 1674-1675, avrättades ca 300-400 kvinnor i Sverige. Ångermanland är som ett epicentrum för den här masslakten av kvinnor. Det sammanlagda antalet anklagade var nästan 700 stycken. Boken kommer att i huvudsak beskriva händelserna i Härnösand, men du kommer även att få följa med till andra platser i Ångermanland bl.a. till Torsåker, som är den största platsen i Sverige för massaker på kvinnor. När det gäller det sammanlagda antalet dödsoffer finns inget motstycke i svensk rätthistoria¹.

Kan du föreställa dig en epidemisk sinnessjukdom? Ett virus

som fastnar i en kollektiv folksjäl och vänder människors dåliga sidor utåt. Allt ifrån sexuella fantasier som spårar ur, önskan att avrätta barn, tortyr, förnedring, lydnad och underkastelse. Addera sen hunger, köld och en handfull förvirrade präster och en maktgalen biskop. Jag säger välkommen till en värld där allt är möjligt, där inget är för sjukt för att kunna existera.

Om den här epidemiska sinnessjukdomen hade varit ett minne blott kanske man kunde ha haft överseende med det hela och tänka ”vad knäppa folk var på den här tiden” men den här sinnessjukdomen kan slå till precis när som helst och få vilka proportioner som helst. Den slog till i Tyskland under andra världskriget och ledde till att ca 6 miljoner judar dödades. Den slog till i det lilla samhället Bjästa i Ångermanland 2012 där man lyckas få ihop 4000 namnunderskrifter till att frikänna en grabb som våldtagit en 14 årig flicka och lägga över skulden på henne. Den fick ett hundratal svenska män att ge sig på ensamkommande flyktingungdomar i Stockholm i januari 2015.

Boken handlar om upprättelse av människor som farit illa både i nutid och dåtid och som fallit i glömska. Det är inte bara kvinnor utan även män. I boken har jag valt att följa ett par historiska män, som stack ut ur mängden. Även de förtjänar att minnas, men fokus kommer att bli på kvinnor. Du kommer att få ta del av mina dagboksanteckningar och tankar under tiden jag sökt information om och utforskat den här trolldomshistorien. Det har inte varit lätt att

finna denna information. Jag kommer att spekulera om varför minnet av häxprocesserna har försvunnit i vår offentliga historiebeteckning av Härnösand. Inga enskilda personer ligger bakom att dölja de mörka sidorna av vår historia. Det är snarare en allmän kultur som finns invävd i en stad och som länge styrts av män med makt över stora områden både som myndighet, residens, biskopssäte och skolstad. Runt om i staden står dessa manliga statyer. Dessa män har säkerligen bidragit med mycket gott, gjort sitt goda för staden och statyerna ska verkligen stå kvar. Men, statyer eller minnen av kvinnorna lyser med sin frånvaro, precis som de nästan alltid har gjort i historien. Härnösand har under flera hundra år haft fler antal män i staden än kvinnor p.g.a. av vårt gymnasium, som var det första i Norrland. Förutom ca 400 mantalsskrivna innevånare, bodde i flera hundra år dessutom ca 200 pojkar/män utöver det i Härnösand.

På torget i Härnösand står konstverket "Evolutionen". Där konstverket står idag stod Rådhuset på 1600-talet. Där satt de häxmisstänkta kvinnorna anhållna och där dömdes de till döden. Under den plats där "Evolutionen" står idag låg med största sannolikhet den beryktade "Kistan". Den låg förmodligen på gaveln av Rådhuset (Rådhuset) och på andra sidan låg stadskällaren². "Kistan" saknade värmesystem och hade inte några fönster, endast en glugg i stensockeln. Fångkistor var inte samma sak som arrestkammare. De var snarare en del av medeltidens tortyr och när tortyr avskaffades

på 1700-talet, fylldes de flesta av dem igen. När hela häxprocessen eskalerat till att över hundra kvinnor stod anklagade, satte man dem även i Rådshuset och residenset. Residenset som stod på östra sidan av torget där Martinska huset stod senare (x).

Det rådhus som idag står på Murberget, stod tidigare där Nordeahuset nu står. Det byggdes 1725-1729. Det rådhus jag avser, var ett tidigare rådhus som brändes ner 1721 av ryssarna. Man såg delar av Rådhusets källare, där ”Kistan” sannolikt låg, under en utgrävning 1990. Huruvida ”Kistan” finns kvar under konstverket får vi nog aldrig reda på. Symboliskt är det en smula skrattretande att ”Evolutionen” står just där, för det känns som att man ställt en stor sten på historien om de dömda och avrättade kvinnorna. I del tre av boken kommer jag att berätta om hur jag tror att man mörklagt den här historien. Ju längre in i historien man gräver desto mer information finner man. Saker jag inte kan bevisa men med stor sannolikhet är korrekta.

En del text i historieskildringen är markerad och skriven i storytellingformat för att göra texten lättare att läsa och komma in i. Alla detaljer i den kursiverade berättande texten överensstämmer med vad som står i rannsaknings- och kommissionsrapporterna. Om kvinnorna t.ex. har rymt, varit kära, bra på djur, läkning osv. Det finns ingenting som är påhittat. Däremot kan jag inte garantera att de var rädda, förtvylade och frös när de rymde mitt i vintern, men, det förefaller mycket troligt och självklart.

”
*Är den historia jag
har lärt mig i skolan
korrekt? Vem har
skrivit den?*

Att söka information om denna historia har varit som att lägga ett stort pussel. Jag har hållit på från och till i åtta år. För att göra det enkelt för läsaren har jag genomgående valt att använda nutida ord som t.ex. präst och biskop i texten för att göra den mer lättläst. På den tiden hette det inte präst utan kapellan, sacellan, komminister, herr, kirkietienare, pastoris osv. Det hette inte heller biskop utan superintendent. Biskopstiteln tillkom först år 1772, 100 år efter trolldomsprocessen, men en superintendent hade en biskops alla funktioner. Det kallades inte heller Härnösands stift på den tiden utan Härnösands superintendentia.

EN INNERLIG ÖNSKAN

Jag har en innerlig önskan om att vi i framtiden inte ska använda begrepp som häxor eller häxavrttningar. De har funnits en häxprocess men vi hade aldrig häxor. Man har inte avrtttat häxor. Det har avrtttats vanliga kvinnor, dvs. systrar, mödrar, döttrar, mor- och farmödrar, ingenting annat. Vilka ord man använder när man pratar om det som skedde, säger mycket om huruvida man förstår av vad som egentligen hände och vilken skada man gör om man inte använder orden rätt.

Det som är signifikativt med den epidemiska sinnessjukdomen, som trolldomsprocessen och förintelsen var, är att folk slutar tänka själv. Människorna red på kollektiv våg där "alla följer alla" och de trodde blint på vad de hörde utan ifrågasätta om det verkligen är sant. Det som också kännetecknar det här fenomenet är att det alltid

blint på vad de hörde utan ifrågasätta om det verkligen är sant. Det som också kännetecknar det här fenomenet är att det alltid finns ledare och ”predikanter” med en rysligt karismatisk förmåga att kunna leda folk i vilken riktning som helst.

Då vi befinner oss i en tid, där vi måste lära oss av historien för att ha en chans att leva någorlunda värdiga liv, har jag valt att sammanlänka de historiska skeendena med nutida episoder som är lärerika. Mänskligheten är inte mycket mer sofistikerad idag än vad vi var på 1600-talet även om vi inte torterar och avrättar på samma sätt. Idag utsätts människor för en helt annan form av ”avrättningar” där sociala media är det viktigaste men också farligaste vapnet.

MIN DRIVKRAFT

Många ställer frågan till mig var kommer din drivkraft ifrån? Det finns många svar på den frågan. En av dem är att jag såg min mamma fara riktigt illa när jag var barn. Jag såg henne utsättas av både alkohol, våld och religiösa dumheter. Jag såg hennes trötthet, vanmakt och irritation över karlar. Jag ärvde till viss del mina tankar om män men kom tack och lov på i tjugooårsåldern att de var bland det bästa som fanns. Det tog en näradöden upplevelse för att förstå det. Jag känner en oerhörd kärlek till män idag och jag ser hur deras lidande i den här onda historiska spiralen som vi hamnat i, där löpsedlarna täcks av gruppvåldtäkter, kvinnor som stenas ihjäl i mellanöstern, tafsande och där kvinnors rätt att välja slöja eller inte dagligen debatteras. Kvinnor far fortfarande riktigt illa i världen idag men män njuter inte av det,

tvärtom.

I början av 1990 började jag jobba med kvinnor och deras personliga utveckling. 2008 startade jag en lång ledarskapsutbildning för kvinnor. Jag vill innerligt att kvinnor ska ställa sig upp idag i full kraft och från djupet av sig själva och sin kärlek till livet vara med och ställa den här världen i ordning. Inte mot männen utan tillsammans med dem. Att se kvinnor blomma är det finaste och bästa jag vet. Kvinnor som mår bra är en gudagåva till den här planeten och till mannen. Talesättet ”mår mamma bra mår alla bra” säger en hel del.

*Trolldomsprocesserna
i Ångermanland*

1674-1675

TIDSLINJE

Tidsaxel häxprocesserna Ångermanland

1500-tal	Fragment av häxanklagelser finns i tingsprotokoll
1630-tal	Häxprocesser tar fart i Europa i huvudsak Tyskland
1630?-tal	Biskop Steuchius och hans son utbildar sig i Tyskland
1630-tal	Fem till elva kvinnor döms för trolldom i Boteå Härnösands stift
1650-1675	Maktmissbruk, svågerpolitik och misär
1660-tal	Kättaren Anders Pedersson Kempe anklagas i Härnösand
1668	”Det stora oväsendet” startar i Dalarna
1673 april	Pigan Karin Larsdotter i Härnösand börjar förhöras
1674 juli	Stor oro i Härnösand och man väntar på trolldomskommissionen
1674 okt	Hysteri i Härnösand 102 personer anklagas, ca 1500 förhör hålls
1674 okt	Under ett halvår anklagas ca 120 personer i Torsåkers pastorat (inkluderat Ytterlännes och Dal)
1674 nov	Tio kvinnor avrättas inne i Härnösand
1674 dec	26 kvinnor och fyra män avrättas utanför Härnösand i Säbrå
1674 dec	Trolldomsförhör i Nora
1675 jan	8 januari tingsrannsakning Boteå
1675 jan	Två kvinnor, som varit gravida, avrättas i Härnösand
1675 feb	Nordingrå 113 personer anklagas
1675 mars	28 mars nio kvinnor avrättas i Torsåker
1675 juni	1 juni 62 personer avrättas i Torsåker
1675 juni	Åtta kyrkoherdar skriver till kungen och vill fortsätta utrotningen
1675 juli	Sommaren 1675 stoppar sannolikt landshövding Carl Larsson Sparre processen

NYCKELPERSONER OCH PLATSER I BERÄTTELSEN

Härnösand/Säbrå (102 anklagade, 40 avrättade)

Biskop Petrus Steuchius (Petter Stök)
Biskopens son Mattias Steuchius
Biskopens dotter Margaret Steuchia (husmor till pigan Karin Larsdotter)
Biskopens måg Per Lang gift med Margareta Steuchia
Biskopens måg Jacob Eurenus (präst och lektor) gift med Brita Steuchia
Fogden Knut Ingelsson Björnklo
Borgmästare Erik Jonsson Lund
Prästen Daniel Solimontanus Stigsjö
Opionsbildaren Jöns Brynjelsson
Den ”gode prästen” Per Hornaeus (Per Christofferson) Häggdånger
Organisten Anders Mattson
Landshövding Carl Larsson Sparre
Pigan Karin Larsdotter
Pigan Märit Olofsdotter i Vike
Märit Andersdotter i Näggård med 15 åriga dottern Kerstin Svendsdotter
Läkekunniga Märit Nilsson i Solberg i Stigsjö

Torsåker/Ytterlännes (ca 120 anklagade, 71 avrättade)

Johannes Wattringius Torsåker/Dal
”Djävulsprästen” Laurentius Christophori Hornaeus (Lars Christofferson)
Ytterlännes, Dal
Jöns Hornaeus barnbarn till de ovanstående prästerna

Nordingrå/Högsjö/Nora (162 anklagade, sannolikt ingen avrättad)

Prästen Nicolaus Bozaeus, Nordingrå
Prästen Johan Asp, Nordingrå
Prästen Magnus Wallenius Högsjö
Prästen: Johan Lingman Nora

Boteå

Prästen Nicolaus Sternelius